

Změny plynoucí ze zavedení evropské legislativy týkající se zabezpečení pracujících osobními ochrannými prostředky v AČR

Bezpečnost a ochrana zdraví při práci je jednou z důležitých okolností, na niž musí dbát nejenom zaměstnavatel, ale i zaměstnanec. Zaměstnavatel je ze zákona (zák. 65/1965 Sb.) povinen v případě, že charakter práce vyžaduje ochranu zaměstnance při práci, poskytnout mu vhodné prostředky, aby se zamezilo případnému úrazu či jinému vážnému poškození zdraví. Zaměstnanec je pak povinen tyto prostředky používat při své práci.

Základní legislativní předpisy pro poskytování osobních ochranných prostředků

Základním zákonným předpisem, který ukládá povinnost vybavovat zaměstnance **osobními ochrannými prostředky** (dále OOP), je zákoník práce (zák. 65/1965 Sb.). V ustanoveních § 133a, odst. 1 až 6 je stanoveno, že nelze-li rizika odstranit nebo dostatečně omezit technickými prostředky nebo opatřeními v oblasti organizace práce, je zaměstnavatel povinen poskytnout zaměstnancům OOP.

Právní úprava pro poskytování OOP, platná do roku 1995, byla založena rezortními předpisy, které v rámci svých pravomocí vydávaly ústřední orgány státní správy pro řízené organizace. Jednalo se o tzv. vzorové seznamy OOP. Tato praxe byla v podstatě založena na jednotném vybavení zaměstnanců stejných nebo obdobných profesí. Tento původní, zcela neadresný způsob poskytování OOP, byl vývojově překonán, zejména vlivem uskutečněných rozsáhlých privatizačních a transformačních procesů.

Nové vývojové trendy způsobily, že pokračování dosavadní praxe, založené na rezortních seznamech, bylo stále více problematické. Tento důvod postupně narostl do rozměrů, které nebylo možné řešit jinak, než změnou celkového přístupu. Změna se projevila vydáním vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí (dále MPSV) č. 204/1994 Sb., kterou byl stanoven rozsah a bližší podmínky poskytování OOP a mycích, čistících a dezinfekčních prostředků.

Zmíněná vyhláška byla od 1. 1. 2002 nahrazena nařízením vlády č. 495/2001 Sb. Tímto nařízením je do našeho právního řádu zavedena především evropská směrnice č. 89/686/EHS, o minimálních požadavcích na bezpečnost a ochranu zdraví pro používání OOP zaměstnanci při práci.

Nařízení ukládá zaměstnavatelům zpracovat a v případě potřeby aktualizovat vlastní (útvarový) seznam pro poskytování OOP, jehož základem je zhodnocení rizik a konkrétních podmínek práce na jednotlivých pracovištích.

Na základě nařízení vlády 495/2001 Sb. lze OOP obecně definovat jako ochranné prostředky, které musí chránit zaměstnance před riziky, nesmí ohrožovat jejich zdraví, nesmí bránit při výkonu práce a musí splňovat požadavky stanovené prováděcím právním předpisem (nařízení vlády č. 21/2003 Sb.).

Podle zmíněného nařízení vlády, mezi OOP naopak nelze počítat (mimo jiné):

- ❑ běžné pracovní oděvy a obuv, které nejsou určeny k ochraně zdraví zaměstnanců před riziky a které nepodléhají při práci mimořádnému opotřebení nebo znečištění,
- ❑ speciální OOP používané v armádě nebo pořádkových a bezpečnostních silách (nadále nelze uplatňovat praxi úhrady OOP vojenskými součástkami, např. obuví 90 apod).

V podmínkách AČR stále platí vojenské předpisy, které mnoho let nejsou inovovány a jsou tedy v rozporu s novými legislativními předpisy vyšší právní síly a v praxi je tedy nelze využívat. Pro lepší orientaci uvádíme v **tab. 1** základní přehled platné legislativy.

Označení legislativy	Název legislativy	Platnost legislativy
Zákon 65/1965 Sb.	„Zákoník práce.“	platný
Vojenský předpis Vševojsk-16-4	„Bezpečnost a ochrana zdraví při práci občanských pracovníků vojenské správy a pracovníků organizací v oboru působnosti MNO.“	zastaralý
Vojenský předpis Vševojsk-16-5	„Rezortní seznam pracovišť, činností a povolání pro poskytování osobních ochranných prostředků.“	zastaralý
Vojenský předpis Int-2-1	„Zabezpečení AČR výstrojním materiálem a hospodaření s ním.“	zastaralý
Směrnice Rady 89/686/EHS	„Směrnice pro sjednocení právních předpisů členských států týkajících se osobních ochranných prostředků.“	platná
Nařízení vlády č. 178/2001 Sb.	„Nařízení vlády kterým se stanoví podmínky ochrany zdraví zaměstnanců při práci.“	platné
Nařízení vlády č. 495/2001 Sb.	„Nařízení vlády kterým se stanoví rozsah a bližší podmínky poskytování osobních ochranných prostředků, mycích, čistících a desinfekčních prostředků.“	platné
Nařízení vlády č. 523/2002 Sb.	„Nařízení vlády kterým se mění nařízení vlády č. 178/2001 Sb., kterým se stanoví podmínky ochrany zdraví zaměstnanců při práci.“	platné
Nařízení vlády č. 21/2003 Sb.	„Nařízení vlády kterým se stanoví technické požadavky na osobní OOP.“	platné
Nařízení vlády č. 441/2004 Sb.	„Nařízení vlády kterým se mění nařízení vlády č. 178/2001 Sb., kterým se stanoví podmínky ochrany zdraví zaměstnanců při práci, ve znění nařízení vlády č. 523/2002 Sb.“	platné

Tab. 1: Přehled platných předpisů pro poskytování OOP k 1.1.2006

Rezortní seznam pracovišť (Vševojsk-16-5) nelze nadále využívat ani jako metodickou pomůcku pro poskytování OOP, neboť právě koncepce a metodika poskytování ochranných pomůcek na základě nové legislativy doznala podstatných změn.

Koncepce nové legislativy

Koncepce nařízení vlády č. 495/2001 Sb. a směrnice EU 89/686/EHS vycházejí z předpokladu, že legislativa má pouze vymezit pojem OOP a stanovit základní obecné principy pro jejich poskytování. Dále očekávají, že konkrétní úprava náležitostí, doby životnosti aj. pro OOP bude provedena v působnosti jednotlivých zaměstnavatelů.

Z uvedeného je zřejmé, že vlastní výběr a přidělování OOP zabezpečuje zaměstnavatel na podkladě vyhodnocení skutečného výskytu rizik, která na zaměstnance působí nebo mohou působit.

To znamená, že pro poskytnutí OOP není rozhodující funkční zařazení, ale skutečnost, že zaměstnanec je vystaven působení (expozici) rizika.

V přiměřeném rozsahu se OOP poskytují tedy např. i technicko-hospodářským pracovníkům, pracovníkům pověřeným kontrolní činností apod., pokud se vyskytují nebo pracují v prostředí rizika.

Důsledkem takovéto filozofie je možnost variabilního zabezpečení pracovníků ochrannými prostředky podle skutečných potřeb a ne jen podle obecných předpokladů. Lze tím zamezit i možnostem zbytečného plýtvání prostředky a dále dochází k přesunu veškeré právní zodpovědnosti za dostatečnost vybavení pracovníků OOP na management útvaru.

Z tohoto pohledu je nanejvýš důležité správné provedení vyhodnocení výskytu rizik působících na pracovníky prováděné s využitím tabulky podle přílohy 1, nařízení vlády 495/2001 Sb. V § 3, odstavec 4, se uvádí: „Způsob, podmínky a dobu používání ochranných prostředků stanoví zaměstnavatel na základě četnosti a závažnosti vyskytujících se rizik ...“

V současné praxi se vyhodnocení rizik v předmětné tabulce zpravidla provádí vepsáním libovolného znaku (zaškrtnutím) do příslušné kolonky. Tím se však pouze eviduje existence určitého rizika, ovšem nelze tak nic zjistit o intenzitě působení rizika ani o četnosti, či době expozice pracovníka. Následně lze vyvodit závěr, že platné legislativní ustanovení není naplněno!

Vyhodnocení rizik

Nepoměrně výhodnější by bylo vyhodnocování rizik provádět prostřednictvím zavedení **koeficientu škodlivosti nebezpečí** (dále koeficient), který by nahradil prozatím užívané pouhé označení rizika. Popis koeficientu uvedený v dalším textu je návrhem autorů článku a žádné nařízení jej dosud neuvádí v život jako závaznou metodiku. Pokud by však k zavedení do praxe došlo, aplikace koeficientu by umožnila zlepšení ochrany pracovníků přesnějším určením míry nebezpečí, zpřesnění potřeby OOP a optimální nastavení doby životnosti ochranných prostředků.

Pro vyhodnocení rizik se zavedením koeficientu by bylo možno využít stejnou tabulku jako dosud, pouze vepisovaný libovolný znak by musel být nahrazen koeficientem. Ten může mít podobu dvou číslic oddělených pomlčkou. První číslice bude znamenat vyhodnocení stupně intenzity působení nebezpečí, druhá pak četnost (časové určení) expozice. Pro potřeby sestavení koeficientu bude vhodné využívat pětistupňovou hodnotící škálu pro oba popsane parametry.

Hodnotící škála intenzity rizika:

1. nízká intenzita,
2. nižší intenzita,
3. střední intenzita,
4. vyšší intenzita,
5. vysoká intenzita.

Určení stupně intenzity působení nebezpečí by bylo vhodné provádět alespoň ve složitějších případech na základě měření provedených odborným pracovištěm akreditovaným pro konkrétní oblast a rizika. Přesné vymezení metodiky k použití hodnotící škály při určování

stupně intenzity působení rizika přesahuje možnosti rozsahu tohoto článku a proto se jím dále nezabývá.

Hodnotící škála časového určení rizika:

1. výjimečné (1x až 5x měsíčně, ale i méně),
2. občasné (1x až 3x týdně),
3. denní nízké (méně než polovina pracovní doby),
4. denní střední (více než polovina pracovní doby),
5. denní vysoké (celá pracovní doba).

Zaměstnavatel by zvolil stupeň nejvíce se blížící skutečnosti.

Koeficient pak může nabývat hodnot od 1-1 do 5-5, přičemž hodnota 1-1 znamená nejnižší míru rizika a 5-5 nejvyšší. Zvyšuje-li se stupeň první číslice, zvyšují se nároky na ochranné vlastnosti OOP (je nutno plánovat součástky poskytující vyšší míru ochrany), zvyšuje-li se stupeň druhé číslice, zvyšuje se časová náročnost na použití OOP (je nutno plánovat zkrácení doby používání součástek).

Poskytování OOP

OOP se musí na základě Zák. 65/1965 Sb., § 133a, odst. 1 poskytnout zásadně a bezodkladně tehdy, nelze-li rizika práce vyloučit nebo dostatečně omezit technickými prostředky kolektivní ochrany nebo jinými vhodnějšími opatřeními. Přednost tedy mají tato opatření, např. instalace větracího nebo odsávacího zařízení, odlučovačů škodlivých emisí, zavedení bezpečnějších, či technologických postupů, změna organizace práce, úprava pracovního prostředí apod. Zaměstnavatel si musí být vědom toho, že OOP jsou sekundární ochranou, že jsou nákladné na pořízení i údržbu a nikdy nemohou zcela nahradit bezpečné a zdravé podmínky práce.

Režim poskytování OOP, tak jak vyplývá z platné právní úpravy, je založen na principu, kdy rozhodujícím odpovědným subjektem je zaměstnavatel (útvár). Ten podle zákona musí poskytovat zaměstnancům k bezplatnému používání příslušné OOP, udržovat je v použitelném stavu a kontrolovat, zda je zaměstnanci skutečně při práci používají. Nezajistí-li zaměstnavatel potřebné OOP, vystavuje se nebezpečí uplatnění řady sankcí.

Výběr OOP

Správný výběr OOP má velký význam, neboť ovlivňuje jak spolehlivost ochrany zdraví při práci, tak ekonomiku provozu. Měl by ho proto provádět kvalifikovaný pracovník (např. bezpečnostní technik útvaru nebo zařízení). Základním vodítkem je riziko, před nímž má ochranný prostředek chránit. Zásadně je třeba vycházet ze znalostí parametrů a vlastností OOP a konfrontovat je s požadavky a funkcí, která se od nich vzhledem k působnosti vyskytujících se rizik očekává. Důležitá je též délka životnosti a náročnost údržby, což značně ovlivňuje provozní nákladovost. Samozřejmým požadavkem je používání OOP, jejichž vlastnosti odpovídají požadavkům nařízení vlády č. 21/2003 Sb., a u nichž je tedy vydáno prohlášení o shodě.

Pro snadnější výběr je k dispozici v ČR data-báze certifikovaných OOP (www.vubp.cz), kterou vytvořily autorizované osoby, působící v oblasti OOP. Databáze obsahuje informace o více než 3000 certifikovaných OOP. Počet údajů se pravidelně každé čtvrtletí zvyšuje o další certifikované výrobky. Přístupné jsou mimo jiné údaje o výrobcí, resp. dovozci výrobku, číslo certifikátu a závěrečné zprávy, dále zařazení výrobku do jedné ze tří kategorií a je uveden i kód výrobku. Pomocí tohoto kódu je možno snadno vyhledávat certifikované OOP na základě analýzy rizik na pracovišti ve smyslu přílohy 1, nařízení vlády č. 495/2001 Sb. Databáze obsahuje kompletní seznam certifikátů vydaných Výzkumným ústavem bezpečnosti práce (VÚBP-AO 235) pro OOP všech tří kategorií a dostupné certifikáty všech dalších českých autorizovaných osob z oblasti OOP.

Technické požadavky OOP

Technické požadavky na OOP, označované jako „základní požadavky“, jsou uvedeny v rozsáhlé příloze č. 2, nařízení vlády č. 21/2003 Sb. Pro nařízení vlády je charakteristické, že základní požadavky jsou formulovány poměrně široce a důsledně se vyhýbají stanovení konkrétních hodnot nebo limitů. Nařízení vlády, jako závazný právní předpis, totiž nelze měnit tak často, aby bylo možno v konkrétních hodnotách sledovat technický vývoj. Přesné hodnoty, limity, zkušební postupy a další údaje odpovídající základním požadavkům jsou konkretizovány až českými technickými normami harmonizovanými s evropskou legislativou.

Tyto normy nejsou závazné, ale pokud jsou vlastnosti OOP s nimi v souladu, má se za to, že jsou základní požadavky závazného nařízení vlády splněny. V ostatních případech je nutno teprve prokázat shodu s legislativními požadavky formou individuálního certifikátu autorizované zkušebny. Seznam harmonizovaných norem je možno získat na stránkách Českého normalizačního institutu, dále ČNI (<http://www.csni.cz>). Jedná se o české technické normy přejímající

Obr. 1: Nechořlavá pracovní blůza – nomex

Obr. 2: Nechořlavé pracovní kalhoty – nomex

evropské normy vyhlášené jako harmonizované v úředním věstníku EU. Rovněž seznam norem harmonizovaných v ČR je shodný se seznamem používaným v Evropské unii.

Rozdělení OOP

OOP představují široký okruh výrobků, které jsou z hlediska rizik, před kterými chrání, velmi různorodé. Podle závislosti na míře možného nebezpečí spojeného s používáním výrobku jsou OOP rozděleny do tří kategorií. Jejich definice jsou uvedeny v nařízení vlády č. 21/2003 Sb. možná poněkud komplikovaně, ale jejich rozlišení je velice důležité. Nařízení vlády přesněji definuje jen dvě kategorie.

Do **první kategorie** jsou zařazeny OOP jednoduché konstrukce, jejichž návrh vychází z toho, že uživatel je schopen sám zhodnotit úroveň ochrany proti rizikům, která mohou být včas a bezpečně uživatelem rozpoznána. Patří sem například OOP chránící proti povrchovému mechanickému působení (zahradnické rukavice), proti teplotám do 50 °C, klimatickým vlivům, které však nejsou extrémní, drobnějším nárazům nebo slunečnímu záření (sluneční brýle).

Do **třetí kategorie** patří OOP, které jsou určeny k ochraně života či k ochraně proti rizikům, která mohou vážně a trvale poškodit zdraví a kde návrh vychází z toho, že jejich bezprostřední účinky uživatel nemůže včas rozpoznat. Do této kategorie patří OOP k ochraně dýchacích orgánů, ochrana proti teplotám nad 100 °C nebo nižší než -50 °C, všechny OOP na ochranu proti pádu apod.

Zbývající osobní ochranné prostředky, které svým charakterem nevyhovují definici první ani třetí kategorie, se řadí do **kategorie druhé**.

Protože toto rozdělení není zcela jednoznačné, stálá komise, působící v rámci EU pro OOP vydala zpřesnění směrnice 89/686/EHS, formou „Pomůcky pro zařazení OOP do kategorií“, což je dokument, který zpřesňuje rozdělení OOP do jednotlivých kategorií. Tento dokument není právně závazný, ale je používán při posuzování shody v ČR i v Evropské unii.

Zařazení OOP do jednotlivých kategorií je především věcí výrobce, resp. jeho zplnomocněného zástupce. V případě pochybností lze samozřejmě konzultovat s příslušnou autorizovanou osobou, výsledek konzultace však není závazný. Rozhodující je posouzení České obchodní inspekce, která provádí dozor nad plněním požadavků zákona č. 22/1997 Sb. (o technických požadavcích na výrobky ...) a příslušných nařízení vlády. V případě rozporů má konečné a rozhodující slovo pouze soud.

V následující části je stručně prezentován základní metodický postup vyhodnocení rizik pro výběr OOP pro skladníka materiálu u vojenského útvaru.

Obr. 3: Nemořlavé prádlo – nomex

RIZIKA																				
fyzikální											chemická						biologická			
mechanická						tepelná		elektřina			záření		hluk		aerosoly		tuhé látky		kapaliny	
pády z výšky do	úder, náraz, rozdrncení	bodné, řezné	uklouznutí, upadnutí	vibrace	teplo, oheň	chlad					neionizující	ionizující			prach, vlákna	dýmy, mlhy			plyny, páry	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
hlava	lebka	A				1-4														
	sluch	B																		
	zrak	C																		
	dýchací orgány	D									2-4									
	obličej	E																		
horní končetiny	celá hlava	F																		
	ruce	G	1-1			1-4										1-2				
dolní končetiny	paže (části)	H																		
	chodidlo	I		2-4		1-4														
různé	nohy (části)	J				1-4										1-2				
	pokožka	K																		
	trup/břicho	L																		
	parenterální cesty	M																		
	celé tělo	N				1-4									2-4					

Tab. 2: Příklad způsobu vyhodnocení rizik pro výběr a použití osobních ochranných prostředků s využitím koeficientu škodlivosti nebezpečí

Nejdříve je zpracována tabulka pro výběr a použití OOP (viz **tab. 2**), která je uvedena v příloze 1 nařízení vlády č. 495/2001 Sb. Na základě vyhodnocených možných fyzikálních, chemických nebo biologických rizik pro danou profesi jsou vybrány podle doporučení příloh 2 a 3 nařízení vlády konkrétní OOP, které budou chránit hlavu, sluch, oči a obličej, dýchací orgány, ruce a paže, nohy, trup a břicho a v poslední řadě i celé tělo daného pracovníka (viz **tab. 3**).

Je nutné též stanovit směrnou dobu používání (četnost obměn) těchto OOP tak, aby ochranná účinnost OOP byla maximální.

pořad. číslo	ochranný prostředek	chráněná část těla / druh rizika	koeficient škodlivosti nebezpečí	směrná doba používání v měsících
1.	ochranný pracovní oděv	N/12	2-4	12+2=14
2.	pracovní košile	N/12	2-4	6+2=8
3.	ochranný pracovní oděv s tepelnou vložkou	N/7	1-4	24+5+12=41
4.	ochranný pracovní kabát zimní	N/7	1-4	24+5+12=41
5.	ochranná pracovní obuv s protiskluzovou podešví	J/4	2-4	12+2=14
6.	pracovní čepice	N/12	2-4	12+2=14
7.	pracovní čepice - zimní	N/7	1-4	24+5+12=41
8.	ochranné pracovní rukavice gumové	G/16	1-2	6+5=11
9.	ochranné pracovní rukavice zimní	G/7	1-4	12+2=14
10.	ochranné pracovní rukavice kožené	G/3	1-1	6+5=11
11.	respirátor	D/12	2-4	12+2=14
12.	boty vysoké gumové	J/16	1-2	12+10=22
13.	boty zimní	J/7	1-4	12+2+12=26
14.	zástěra gumová	L/16	1-2	6+5=11

Pozn.: Výsledná směrná doba životnosti uvedená v tabulce byla odvozena od základní délky životnosti připočtením příslušného počtu měsíců vyplývajícího z menší četnosti používání než je 100% (viz druhé číslo indexu) u sezónních součástí navíc připočtením poloviny měsíců z původní doby životnosti.

Tab. 3: Seznam OOP pro funkci skladníka materiálu u vojenského útvaru

Závěr

Základním cílem autorů článku byla snaha popularizovat platná legislativní ustanovení a napomoci odborným orgánům vojenských útvarů a zařízení, které mají v péči občanské zaměstnance, popř. i vojáky z povolání splňující nárok na poskytování OOP podle nařízení vlády č. 495/2001 Sb., zabezpečit tyto osoby zcela v duchu uvedeného předpisu, a tak významně předcházet vzniku pracovních úrazů. Usuzujeme, že odpovědní funkcionáři AČR by měli být správně informováni o praktickém naplňování výše uvedené právní legislativy, také vzhledem k tomu, že tato oblast je předmětem kontrol bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a kontrol hospodaření s majetkem majetkového uskupení 2.1.

Literatura:

- [1] *Zákon č. 65/1965 Sb.* Občanský zákoník. Praha: Národní shromáždění ČSSR, 1965.
- [2] *Nařízení vlády č. 495/02 Sb.* Rozsah a bližší podmínky poskytování osobních ochranných pracovních prostředků, mycích, čistících a dezinfekčních prostředků. Praha: Vláda ČR, 2002.